

***Παρατηρήσεις επί ορισμένων από τις σημαντικότερες αποφάσεις
του Δικαστηρίου της περιόδου
δευτέρου εξαμήνου 2023 έως μηνός Οκτωβρίου 2024****

Β. ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ
Ομότιμος Καθηγητής Νομικής Σχολής
Πανεπιστημίου Αθηνών

Εισαγωγή:

Κύριες και Κύριοι,

1. Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους διοργανωτές για την τιμητική πρόσκληση να σχολιάσω ορισμένες αποφάσεις από την πρόσφατη σημαντική νομολογία του Δικαστηρίου που ανέπτυξε με γλαφυρό τρόπο ο Γενικός Εισαγγελέας, κ. Ράντος.
2. Ως προς το χαρακτηρισμό «σημαντικές αποφάσεις», θεωρήσαμε από κοινού ότι πρέπει να θεωρηθούν σημαντικές εκείνες με βάση ένα νομικό κριτήριο. Το κριτήριο αυτό είναι αν το Δικαστήριο τις εκδικάζει τουλάχιστον σε πενταμελή και πάντως σε μείζονα σύνθεση, ακόμη και στην ολομέλεια. Αυτό θεωρήθηκε και έχει εν προκειμένω επιλεγεί ως κριτήριο για το χαρακτήρα μιας απόφασης του Δικαστηρίου ως «σημαντικής».
3. Βάσει του κριτηρίου αυτού, εντοπίστηκαν περίπου 40 αποφάσεις, στις οποίες το Δικαστήριο έκρινε σημαντικά ζητήματα που αφορούν την προστασία προσωπικών δεδομένων, το κράτος δικαίου και τη δικαστική προστασία, αλλά και τη σύννομη άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας.
4. Η απόφαση της 30.4.2024, C-470/21, La Quadrature du Net κ.λπ. που κρίθηκε λόγω σπουδαιότητας από 25 δικαστές, από την ολομέλεια του Δικαστηρίου, θεωρείται σημαντικότερη, αλλά δυσχερής, λόγω εκτάσεως. Περιήλθε στο Δικαστήριο μέσω προδικαστικών ερωτημάτων του Γαλλικού Ακυρωτικού και περιέχει 164 σκέψεις συνολικά, ενώ παραθέτει στην αρχή σε 14 σελ. και 40 σκ. (το 1/3 περίπου της απόφασης) ένα πολύπλοκο ενωσιακό και εθνικό (γαλλικό) νομοθετικό πλαίσιο.
5. Επισημαίνω ότι υπήρξε προηγούμενη σχετική απόφαση του Δικαστηρίου το 2020 για τον ίδιο διάδικο στην κύρια δίκη που ήταν η Quadrature du Net και αφορούσε την επεξεργασία προστασίας προσωπικών δεδομένων σε σχέση με σοβαρά εγκλήματα και

* Διατηρείται το προφορικό ύφος της εισήγησης

- σοβαρές απειλές στη δημόσια ασφάλεια, ενώ η προκειμένη υπόθεση αφορούσε ήσσονος σημασίας αδίκημα κατά της διανοητικής ιδιοκτησίας.
6. Πάντως, χαρακτηριστικό της σημασίας της είναι ότι υπέβαλαν παρατηρήσεις 6 Κυβερνήσεις κρατών μελών. Παρόντες ήταν η Γαλλική, Δανική, Εσθονική, Φινλανδική, Σουηδική, Νορβηγική Κυβέρνηση και η Επιτροπή.
 7. Ο Γενικός Εισαγγελέας Szpunar στις προτάσεις του, το 2023, ορθώς διεπίστωσε ότι σε σχέση με την απόφαση *Quadrature* του 2020, ότι εν προκειμένω δεν επήλθε μεταστροφή της νομολογίας, αλλά εξέλιξη. Η εξέλιξη αυτή επήλθε μέσω της δικαστικής τεχνικής της διαφοροποίησης (*distinguishing*) που είναι γνωστή στα αγγλοαμερικανικά συστήματα δικαίου, αλλά χρησιμοποιείται από όλα τα δικαστήρια. Στην περίπτωση αυτή ο δικαστής δεν εφαρμόζει προηγούμενη νομολογία, η οποία θα μπορούσε, εκ πρώτης όψεως, να είναι εφαρμοστέα και τούτο γίνεται λόγω υπαρχούσης διαφοράς μεταξύ των πραγματικών περιστατικών και νομικών χαρακτηριστικών (εδώ αφορούσε ήσσονος σημασίας αδίκημα σε σχέση με το αντικείμενο της προγενέστερης απόφασης που αφορούσε σοβαρά εγκλήματα) και της περιπτώσεως που καλείται να κρίνει.
 8. Στην περίπτωση της διαφοροποίησης δεν προσδίδεται διαφορετική ερμηνεία στον κανόνα δικαίου που εφαρμόζεται στην υπό κρίση υπόθεση σε σχέση με εκείνη την ερμηνεία που δόθηκε με προγενέστερη απόφαση, διότι τα πραγματικά περιστατικά και νομικά ζητήματα της υπό κρίση υποθέσεως διακρίνονται σαφώς από εκείνα που αποτέλεσαν τη βάση, τη *ratio decidendi*, της προγενέστερης απόφασης.
 9. Το Δικαστήριο δέχεται στη σκ. 150 ότι ένας πλήρως αυτοματοποιημένος έλεγχος δεν είναι ικανός να διασφαλίσει ότι η πρόσβαση στα δεδομένα δεν υπερβαίνει τα αναγκαία όρια. Σύντομα, ίσως, η Τεχνητή Νοημοσύνη δώσει απάντηση.
 10. Το Δικαστήριο δέχθηκε, μεταξύ άλλων, ότι «το άρθρο 15, παρ. 1, της οδηγίας 2002/58/EK, όπως τροποποιήθηκε, λαμβανομένου υπόψη και του ΧΘΔΕΕ, δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση, η οποία επιτρέπει στη δημόσια αρχή... να αποκτά πρόσβαση στα δεδομένα (διευθύνσεις, IP), τα οποία διατηρούνται από τους παρόχους διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών σχετικά με την ταυτότητα προσώπων, προκειμένου η δημόσια αρχή να μπορέσει να ταυτοποιήσει τους κατόχους των διευθύνσεων αυτών, οι οποίες χρησιμοποιούνται για δραστηριότητες δυνάμενες να συνιστούν τέτοιες προσβολές, και να μπορέσει να λάβει, κατά περίπτωση, μέτρα εις βάρος τους, υπό την προϋπόθεση ότι, δυνάμει της ρύθμισης αυτής, τα δεδομένα διατηρούνται υπό συνθήκες και με τεχνικές μεθόδους που διασφαλίζουν ότι αποκλείεται το ενδεχόμενο, η διατήρηση αυτή να παρέχει τη δυνατότητα συναγωγής επακριβών συμπερασμάτων σχετικά με την ιδιωτική ζωή των εν λόγω κατόχων..., κατά τρόπο ώστε να διασφαλίζεται ο πράγματι στεγανός

διαχωρισμός των διαφόρων αυτών κατηγοριών δεδομένων, εμποδιζόμενης, στο στάδιο της διατήρησης, οποιασδήποτε συνδυασμένης αξιοποίησης των διαφόρων κατηγοριών δεδομένων, και για χρονικό διάστημα που δεν υπερβαίνει το απολύτως αναγκαίο».

11. Πρώτη Παρατήρηση:

Το χρονικό διάστημα διατηρήσεως των δεδομένων παραμένει ανοικτό. Τίθεται ζήτημα νέου προδικαστικού αν είναι για 1 έτος, 5 έτη ή περισσότερα.

12. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι «η δυνατότητα των προσώπων που είναι επιφορτισμένα, εντός της εν λόγω δημόσιας αρχής, με την εξέταση των πραγματικών περιστατικών να συσχετίζουν τα δεδομένα αυτά με τα αρχεία που περιέχουν στοιχεία, από τα οποία μπορεί να καταστεί γνωστός ο τίτλος προστατευομένων έργων, των οποίων η διάθεση στο διαδίκτυο δικαιολόγησε τη συλλογή των διευθύνσεων IP από τους οργανισμούς δικαιούχων, υπόκειται, σε περιπτώσεις περαιτέρω επανάληψης δραστηριότητας που προσβάλλει τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ή τα συγγενικά δικαιώματα από το ίδιο πρόσωπο, σε έλεγχο εκ μέρους ανεξαρτήτου δικαστηρίου ή ανεξάρτητης διοικητικής οντότητας, ο οποίος δεν μπορεί να είναι πλήρως αυτοματοποιημένος και πρέπει να διενεργείται πριν από την εν λόγω συσχέτιση, δεδομένου ότι, σε τέτοιες περιπτώσεις, η συσχέτιση αυτή ενδέχεται να καταστήσει δυνατή τη συναγωγή επακριβών συμπερασμάτων σχετικά με την ιδιωτική ζωή του εν λόγω προσώπου, του οποίου η διεύθυνση IP χρησιμοποιήθηκε για δραστηριότητες δυνάμενες να προσβάλουν τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ή τα συγγενικά δικαιώματα».

13. Δεύτερη Παρατήρηση:

Τίθεται το ζήτημα αν ο έλεγχος του εθνικού δικαστή δεν είναι πλήρως αυτοματοποιημένος, τούτο συνεπάγεται ότι μπορεί να είναι μερικώς αυτοματοποιημένος. Ερωτάται, όμως, μέχρι ποιου σημείου.

14. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης: «Το σύστημα επεξεργασίας δεδομένων που χρησιμοποιείται από τη δημόσια αρχή ελέγχεται τακτικά από ανεξάρτητο φορέα που έχει την ιδιότητα τρίτου σε σχέση με την εν λόγω δημόσια αρχή, με σκοπό την εξακρίβωση της ακεραιότητας του συστήματος, συμπεριλαμβανομένων των αποτελεσματικών εγγυήσεων κατά των κινδύνων καταχρηστικής ή παράνομης πρόσβασης και χρήσης των δεδομένων αυτών, καθώς και την εξακρίβωση της αποτελεσματικότητας και της αξιοπιστίας του για τον εντοπισμό τυχόν παραβάσεων».

15. **Τρίτη Παρατήρηση:**

Πόσο τακτικά μπορεί να γίνει ο έλεγχος; Πρόκειται για ζητήματα που μπορούν σε επόμενη υπόθεση να διευκρινιστούν.

16. **Τελική παρατήρηση:**

Κατά τη γνώμη μου, η νομολογία Quadrature εξαρτάται, εν πολλοίς, από τους εφαρμοστέους κανόνες του εθνικού νομοθετικού συστήματος, *αλλά και από την εξέλιξη της τεχνολογίας*. Για το λόγο αυτό, όπως έγραφε ο Roscoe Pound στο βιβλίο του “*The Formative Era of American Law*” (1938), *«η νομολογία πρέπει να διαμορφώνεται με βάση συγκεκριμένα περιστατικά και να μην καταλήγει σε γενικεύσεις, παρά μόνο μετά από σειρά εμπειρικών λύσεων, έλεγχο και επανέλεγχο που καταλήγουν σε αρχές»*.

Απόφαση της 11.7.2024, C-554/21, HANN- INVEST κ.λπ.

17. Εν προκειμένω, κρίθηκαν τρεις αιτήσεις προδικαστικής παραπομπής από Εφετεία της Κροατίας που αφορούν διαδικασίες αφερεγγυότητας, όπου το ενωσιακό δίκαιο δεν ήταν εφαρμοστέο. Οι αποφάσεις αυτές ενώθηκαν και συνεκδικάσθηκαν από το ΔΕΕ.
18. Οι αιτήσεις αυτές περιήλθαν στο ΔΕΕ μεταξύ Σεπτεμβρίου και Νοεμβρίου του 2021. Η απόφαση εκδόθηκε τον Ιούλιο του 2024 ($\pm$ 3 έτη αργότερα). Υπήρξε, όμως, αναστολή της διαδικασίας με απόφαση του Προέδρου (βλ. σκ. 26-28).
19. Μερικά προκαταρκτικά σχόλια αφορούν τη γλωσσική απόδοση στα ελληνικά- της γλώσσας της διαδικασίας που είναι η κροατική. Για τον Έλληνα νομικό δημιουργείται ασάφεια. Π.χ. χαρακτηρίζεται ένας νόμος ως «*Νόμος για οργάνωση των Δικαστηρίων*», στο ελληνικό δίκαιο ο καθιερωμένος όρος είναι «*Οργανισμός των Δικαστηρίων*». Επίσης, ο όρος «*σύσκεψη του τομέα*» είναι καινοφανής. Φαίνεται ότι χρησιμοποιήθηκε για να γίνει διαφοροποίηση από τη διάσκεψη για την υπόθεση που κρίθηκε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου. Στη σκ. 8 της απόφασης αναφέρεται ότι «*η υπόθεση*» θεωρείται περατωθείσα κατά την ημερομηνία αποστολής της απόφασης. Εν προκειμένω, δεν είναι σαφές αν «*η υπόθεση*» ή «*η απόφαση*» έχει περατωθεί, ίσως και οι δύο. Το επισημαίνω, διότι είναι γνωστό ότι γίνεται μερικές φορές outsourcing για τη μετάφραση και απαιτείται προσοχή για την εικόνα του ΔΕΕ.
20. Ως προς την ουσία, ο Γενικός Εισαγγελέας έθεσε το ζήτημα αρμοδιότητας και παραδεκτού των ερωτημάτων. Κατά τον Γενικό Εισαγγελέα, το ΔΕΕ είναι αρμόδιο, εν προκειμένω, να ερμηνεύσει το άρθρο 19, §1, δεύτερο εδ. ΣΕΕ (§ 26), όχι όμως το άρθρο 47 του Χάρτη (§ 29), διότι τα αιτούντα δικαστήρια δεν έχουν παράσχει στοιχεία αν οι διαφορές στις κύριες δίκες αφορούν εδώ ερμηνεία ή εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου.

21. Ως προς το παραδεκτό, ο Γ.Ε. θεωρεί ότι ο σύνδεσμος των υποθέσεων αυτών με το δίκαιο της Ένωσης είναι ανεπαρκής (§§33 και 35) και αφορά μελλοντικές διαφορές που μπορεί να ανακύψουν ενώπιον των δικαστηρίων αυτών.
22. Κατά την άποψή μου, έστω και αν η υπόθεση αφορά δικονομικό ζήτημα σε σχέση με μελλοντικές διαφορές, τέτοιες διαφορές είναι ασφαλώς αναμενόμενες και είναι δυνατό να ανακύψουν. Σύμφωνα με την αρχή της οικονομίας, αν το δούμε σε ευρύτερο επίπεδο, το ΔΕΕ έπρεπε να απαντήσει και να μην αφήσει την ευκαιρία, δεδομένου ότι θα υπήρχε ο κίνδυνος να παγιωθεί μια ερμηνεία στο δίκαιο του κράτους μέλους αυτού και να υπάρξει αβεβαιότητα δικαίου. Το Δικαστήριο ορθώς απάντησε ότι είναι παραδεκτά τα ερωτήματα και συνέχισε την απάντηση επί της ουσίας των ερωτημάτων (σκ. 43).
23. Για να απαντήσει το Δικαστήριο, παραπέμπει στο άρθρο 6, §1 ΕΣΔΑ, που αντιστοιχεί στο άρθρο 47, δεύτερο εδ. του ΧΘΔΕΕ όσον αφορά την εφαρμογή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας σε σχέση με το άρθρο 52, §3 ΧΘΔΕΕ, το οποίο διασφαλίζει τη συνοχή δικαιωμάτων που απονέμει ο ΧΘΔΕΕ και που αντιστοιχούν στην ΕΣΔΑ. Τούτο γίνεται, διότι στη σκ. 46 το Δικαστήριο ερμηνεύει τελικά το άρθρο 47 του ΧΘΔΕΕ μέσω του άρθρου 6, §1 ΕΣΔΑ, ενώ έκρινε στη σκ. 33 ότι για το άρθρο 47 δεν είναι αρμόδιο.
24. Είναι μια νομική τεχνική που του επιτρέπει να συνεχίσει την απάντηση στα ερωτήματα.
25. Η απόφαση έχει ενδιαφέρον και για το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.
26. Ως obiter το Δικαστήριο στη σκ. 80 συνοψίζει ότι κρίνοντας ένας δικονομικός μηχανισμός, ο οποίος επιτρέπει σε δικαστή εθνικού δικαστηρίου που δεν μετέχει στον αρμόδιο δικαστικό σχηματισμό να παραπέμπει υπόθεση ενώπιον σχηματισμού διευρυμένης σύνθεσης του δικαστηρίου αυτού δεν αντιβαίνει στις απαιτήσεις που απορρέουν από το άρθρο 19, παρ. 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, υπό τον όρο ότι α) η υπόθεση δεν έχει ακόμη τεθεί υπό διάσκεψη από τον αρχικώς ορισθέντα δικαστικό σχηματισμό, β) ότι οι περιστάσεις υπό τις οποίες μπορεί να πραγματοποιηθεί τέτοια παραπομπή καθορίζονται σαφώς στην εφαρμοστέα νομοθεσία και γ) ότι η εν λόγω παραπομπή δεν στερεί από τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα τη δυνατότητα συμμετοχής στη διαδικασία ενώπιον του εν λόγω διευρυμένου σχηματισμού. δ) Επιπλέον, ο αρχικώς ορισθείς δικαστικός σχηματισμός μπορεί πάντοτε να αποφασίσει την παραπομπή αυτή.
27. Οι προϋποθέσεις αυτές έπρεπε να είχαν προβλεφθεί ως νομοθετικές ρυθμίσεις από τον εθνικό νομοθέτη. Το Δικαστήριο προτρέπει τον εθνικό νομοθέτη να νομοθετήσει.

Απόφαση της 4.10.2024, C- 633/22, Real Madrid Club de Fútbol

28. Η υπόθεση αυτή δεν αφορά ποδοσφαιρικές δραστηριότητες ούτε ανταγωνισμό.
29. Πρόκειται για 7 προδικαστικά ερωτήματα του Γαλλικού Ακυρωτικού (Cour de Cassation) που αφορούν εφαρμογή της ρήτρας δημοσίας τάξεως για την άρνηση εκτέλεσης δικαστικής απόφασης που εκδόθηκε από το αιτούν ισπανικό δικαστήριο, κατά τον Καν. 44/2001 που ήταν τότε εφαρμοστέος στα περιστατικά. Σήμερα έχει αντικατασταθεί από τον Καν. 1215/2012 [για τη διεθνή δικαιοδοσία, αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις]. Αντικείμενο της υπόθεσης ήταν αν, μια απόφαση κράτους μέλους που καταδικάζει δημοσιογράφο και εφημερίδα επιτρέπεται να εκτελεστεί σε άλλο κράτος μέλος, όταν η υψηλή χρηματική ικανοποίηση, στην οποία καταδικάστηκαν, δύναται να αποτελέσει πρόδηλη προσβολή της ελευθερίας του τύπου και επομένως αντίκειται στη δημόσια τάξη.
30. Και εδώ, όπως στην προηγούμενη υπόθεση των δικαστηρίων της Κροατίας, το ΔΕΕ, που εξέτασε από κοινού και απάντησε στα ερωτήματα, ανέδειξε τη συμβολή της ΕΣΔΑ και του ΕΔΔΑ (βλ. σκ. 52, 53- 65 και 68).
31. Μεταξύ των δικαιωμάτων, ο ΧΘΔΕΕ καθιερώνει την ελευθερία έκφρασης που περιλαμβάνει ελευθερία λήψης και μετάδοσης πληροφορίας και ιδεών χωρίς ανάμειξη δημοσίων αρχών (σκ. 45), δικαίωμα που υπόκειται στις αρχές της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας.
32. Κατά το άρθρο 52, §1 τα δικαιώματα του ΧΘΔΕΕ τυγχάνουν περιορισμού και κατά την §2 του ιδίου άρθρου έχουν την ίδια εμβέλεια με τα αντίστοιχα της ΕΣΔΑ (σκ. 51). Ενδεχομένως, να είναι ευρύτερη προστασία στην Ένωση. Άρα, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το άρθρο 10 ΕΣΔΑ (σκ. 52).
33. **Πρώτη παρατήρηση:** Ζήτημα τίθεται από τις σκ. 58 και 59 της απόφασης του Δικαστηρίου. Εκεί εκτίθεται η θέση του ΕΔΔΑ που έχει κρίνει ότι πρέπει να γίνει διάκριση ως προς την αποζημίωση ή χρηματική ικανοποίηση που πρέπει να καταβληθεί σε νομικό πρόσωπο σε σχέση με εκείνη που επιδικάζεται σε φυσικό πρόσωπο, διότι στο φυσικό πρόσωπο η προσβολή της φήμης έχει επιπτώσεις στην αξιοπρέπειά του, ενώ το νομικό πρόσωπο στερείται ηθικής διάστασης (σκ. 58).
34. Στη σκ. 59 το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το ΕΔΔΑ εκτιμά την αναλογικότητα των επεμβάσεων βάσει των ιδίων κριτηρίων είτε πρόκειται για νομικό πρόσωπο είτε για φυσικό πρόσωπο.

35. **Δεύτερη παρατήρηση:** Πώς θα εκτιμήσει το ζήτημα το εθνικό δικαστήριο; Θα λάβει υπόψη για το φυσικό πρόσωπο άλλα κριτήρια από το νομικό πρόσωπο και ποια; (σκ. 58, 59).
36. Το Δικαστήριο, αφού υπενθυμίσει στις σκ. 60 – 65, τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ μας εντυπωσιάζει, διότι, ενώ συνήθως αυτοαναφέρεται, υπενθυμίζοντας τη νομολογία του για να καταδείξει τη συνοχή που έχουν μεταξύ τους οι αποφάσεις του, τώρα προβαίνει σε ετεροαναφορές στο ΕΔΔΑ.
37. Κατά την άποψή μου, οι ετεροαναφορές αυτές στο ΕΔΔΑ πρέπει να επανεξεταστούν. Όπως έγραψε ο Δικαστής CARDOZO στο βιβλίο του *«The nature of the Judicial Process»* (1949) *«οι αποφάσεις των δικαστών πρέπει συνεχώς να υπόκεινται σε έλεγχο, επανέλεγχο, αναθεώρηση και αναπροσαρμογή»*.

Απόφαση της 21.12.2023, C- 333/21, European Superleague

38. Για την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου του ανταγωνισμού η απόφαση έχει ένα παιδαγωγικό τρόπο προσέγγισης που αφορά τη σύννομη άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας.
39. Θα διατυπώσω 3 προκαταρκτικές παρατηρήσεις:
40. **Πρώτη παρατήρηση:** Δεν είναι μόνον η άδεια για διεξαγωγή διεθνών επαγγελματικών οργανώσεων και η συμμετοχή συλλόγων και ποδοσφαιριστών. Εκείνο που καλεί την εν προκειμένω εφαρμογή των ενωσιακών κανόνων ανταγωνισμού είναι η άδεια για εκμετάλλευση δικαιωμάτων τηλεοπτικών κ.λπ.. Πράγματι, FIFA και UEFA δεν ελέγχουν μόνο το ποδόσφαιρο σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο ως προς την ομαλή διοργάνωση αγώνων κ.λπ. -Ταυτόχρονα ασκούν οικονομικές δραστηριότητες που συνδέονται απευθείας με τη διεξαγωγή διοργανώσεων. Επομένως, δεν επιτρέπεται να περιορίζουν την άσκηση δικαιωμάτων και ελευθεριών που απονέμεται στους ιδιώτες (σκ. 75). FIFA και UEFA έχουν διπλή δραστηριότητα.
41. Συνεπώς, με εξαίρεση ορισμένους ειδικούς κανόνες που δεν αφορούν οικονομικές δραστηριότητες (σκ. 84 και σκ. 89), η άσκηση αθλητικών δραστηριοτήτων κατά το μέρος που συνιστά εμπορική εκμετάλλευση δικαιωμάτων (σκ. 115), και εν γένει οικονομική δραστηριότητα εμπίπτει στο ενωσιακό δίκαιο (Bosman, C-415/93 και Walrave και Koch 36/74).
42. **Δεύτερη παρατήρηση:** Το Δικαστήριο διευκρινίζει ότι το άρθρο 165 ΣΛΕΕ, με το οποίο απονέμεται υποστηρικτική δραστηριότητα στην Ένωση στον τομέα του αθλητισμού, δεν μπορεί να θεωρηθεί ειδικός κανόνας, ο οποίος εξαιρεί τον αθλητισμό από το σύνολο ή

από μέρους των λοιπών διατάξεων του πρωτογενούς δικαίου της Ε.Ε. ή ο οποίος επιβάλλει ειδική μεταχείριση (σκ. 101).

43. **Τρίτη παρατήρηση:** Το Δικαστήριο εξετάζοντας από κοινού τα πέντε πρώτα προδικαστικά ερωτήματα (σκ. 108 επ.) καταλήγει ότι αφορούν τον ανταγωνισμό (οργάνωση διεξαγωγής αγώνων και εμπορική εκμετάλλευση δικαιωμάτων), αλλά και μονομερείς συμπεριφορές (102 ΣΛΕΕ, σκ. 116), υπό τον όρο UEFA και FIFA εδώ ότι κατέχουν δεσπόζουσα θέση.
44. Κοινό χαρακτηριστικό στις απαντήσεις του Δικαστηρίου για το 1ο ερώτημα είναι ότι οι κανόνες FIFA και UEFA πρέπει να διέπονται από ουσιαστικά κριτήρια και διαδικαστικούς κανόνες που να διασφαλίζουν τον διαφανή, αντικειμενικό, συγκεκριμένο και μη εισάγοντα διακρίσεις χαρακτήρα τους. Ο Γενικός Εισαγγελέας στις προτάσεις του δεν κάνει λόγο για την έλλειψη ουσιαστικών κριτηρίων και διαδικαστικών κανόνων που διασφαλίζουν τον διαφανή, αντικειμενικό και μη ενέχοντα διακρίσεις χαρακτήρα των εν λόγω κανόνων.
45. Κατά το Δικαστήριο, αντιθέτως, τούτο αναδεικνύεται σε κρίσιμη πτυχή για την αξιολόγηση της συμβατότητας των επιδίκων κανόνων προς τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ και τις οικονομικές ελευθερίες [σκ. 39, 122, 134, 147, 203, 257 και απάντηση σε προδικαστικό ερώτημα (2) και (5)].
46. Το Δικαστήριο επεσήμανε ότι δεν ασκεί επιρροή το γεγονός ότι η FIFA και η UEFA δεν διαθέτουν μονοπώλιο εκ του νόμου, καθώς στην παρούσα κατάσταση των πραγμάτων δεν είναι δυνατή στην πράξη η δημιουργία μίας βιώσιμης αθλητικής ποδοσφαιρικής διοργανώσεως «εκτός του οικοσυστήματός τους», λαμβανομένου υπόψη του ελέγχου που ασκούν (σκ. 149).

Απόφαση της 4.11.2024, C – 650/22, FIFA

47. Η απόφαση της 4.11.2024, C – 650/22, FIFA συνδέεται με την ανωτέρω απόφαση European Superleague, διότι το Δικαστήριο, προκειμένου να διαπιστώσει αν οι επίμαχοι στην προκειμένη υπόθεση κανόνες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 101, παρ. 1 και παρ. 3, ακολούθησε το ίδιο σκεπτικό που ανέπτυξε στην ανωτέρω απόφασή του της 21.12.2023, C – 333/21, European Superleague.
48. Το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορεί υπό το πρόσχημα της αποτροπής επιθετικών πρακτικών προσλήψεων να γίνει δεκτή η δυνατότητα των συλλόγων να διεξάγουν διασυνοριακό ανταγωνισμό με τη μονομερή πρόσληψη παικτών που απασχολούνται ήδη σε σύλλογο εγκατεστημένο σε άλλο κράτος μέλος ή παικτών, των οποίων η σύμβαση

εργασίας με τον εν λόγω σύλλογο φέρεται να έχει καταγγελθεί χωρίς νόμιμη αιτία και πρέπει να περιοριστεί με γενικευμένο, δραστικό και μόνιμο τρόπο, ή ακόμη και να αποτραπεί, σε όλη την επικράτεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης (σκ. 145).

49. Ως παρατήρηση εδώ πρέπει να λεχθεί ότι η απόφαση αυτή εισάγει μια υψηλού επιπέδου συμπεριφορά στον αδίστακτο και αθέμιτο ανταγωνισμό που λειτουργεί στα παρασκήνια των ομάδων.